

**SPECIJALNI IZVJEŠTAJ
O PRAVIMA OSOBA S
INVALIDITETOM**

Novembar 2010. godine

Sadržaj

I. UVOD	5
II. DEFINICIJA OSOBE S INVALIDITETOM	5
III. MEĐUNARODNI STANDARDI	6
3.1. KONVENCIJA UN-A O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM	7
3.2. EVROPSKA KONVENCIJA O ZAŠTITI LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA	8
3.3. PROTOKOL BROJ 12 UZ KONVENCIJU ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA.....	9
3.4. EVROPSKA SOCIJALNA POVELJA (REVIDIRANA)	9
3.5. STANDARDNA PRAVILA ZA IZJEDNAČAVANJE MOGUĆNOSTI ZA OSOBE S INVALIDITETOM	11
3.5.1. Pravilo 2. Zdravstvena zaštita	11
3.5.2. Pravilo 15. Zakonodavstvo	12
IV. ZAKONODAVSTVO U BiH.....	12
4.1. ZAKONODAVSTVO BOSNE I HERCEGOVINE.....	12
4.1.1. Ustav BiH	12
4.1.2. Zakon o zabrani diskriminacije	12
4.1.3. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini	13
4.1.4. Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH	13
4.2. ZAKONODAVSTVO FEDERACIJE BiH.....	13
4.2.1. Ustav Federacije BiH.....	14
4.2.2. Zakon o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave.....	14
4.2.3. Zakon o radu.....	14
4.2.4. Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba.....	14
4.2.5. Zakon o zdravstvenom osiguranju	15
4.2.6. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom	15
4.2.7. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom ..	15
4.2.8. Zakon o zdravstvenoj zaštiti	16
4.2.9. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju	16
4.2.10. Zakon o pravima boraca i članova njihovih porodica.....	17

4.3. ZAKONODAVSTVO U REPUBLICI SRPSKOJ	19
4.3.1. Ustav Republike Srpske	19
4.3.2. Zakon o zdravstvenoj zaštiti	19
4.3.3. Zakon o radu.....	19
4.3.4. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju	20
4.3.5. Zakon o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca, odbrambeno-otadžbinskog rata Republike Srpske	20
4.3.6. Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata	20
4.3.7. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida	21
4.4. ZAKONODAVSTVO U BRČKO DISTRIKTU BiH	23
4.4.1. Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko Distrikta BiH.....	23
4.4.2. Zakon o dopunskim pravima porodica poginulih boraca i ratnih vojnih invalida	24
4.4.3. Zakon o radu Brčko Distrikta BiH.....	24
4.4.4. Zakon o zdravstvenoj zaštiti Brčko Distrikta BiH	24
4.4.5. Zakon o zdravstvenom osiguranju Brčko Distrikta BiH	25
V. STANJE U BiH	25
5.1. NEISPLAĆIVANJE DOSPJELIH NAKNADA PO PRAVOSNAŽNOM RJEŠENJU.....	25
5.2. NERJEŠAVANJE PO IZJAVLJENIM ŽALBAMA	27
5.3. ČEKANJE DA SE PROVEDE VJEŠTAČENJE INSTITUTA ZA MEDICINSKO VJEŠTAČENJE ILI IZJAVLJENA ŽALBA NA OCJENU INSTITUTA.....	28
5.4. DRUGI OSNOVI	29
5.4.1. Diskriminacija	29
5.4.2. Stambeno zbrinjavanje i poreske olakšice	29
5.4.3. Stanje u ustanovama za zbrinjavanje osoba s mentalnim invaliditetom	29
5.4.4. Institut za medicinsko vještačenje	29
5.4.5. Neprimjenjivanje preporuka komiteta UN-a	30
VI. ZAPAŽANJA OMBUDSMENA	32
VII. PREPORUKE OMBUDSMENA ZA LJUDSKA PRAVA BiH.....	35

I. UVOD

Institucija ombudsmena je, u skladu s Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji, uspostavila Odjel za zaštitu prava osoba s invaliditetom kao zasebnu organizacionu jedinicu s ciljem osiguranja promoviranja i efikasnije zaštite prava ove kategorije.

Tokom 2009. i 2010. godine Institucija ombudsmena za zaštitu ljudskih prava primila je više od 200 žalbi osoba s invaliditetom¹, posebno s područja FBiH, što je bio povod da se pristupi izradi Specijalnog izvještaja o pravima osoba s invaliditetom.

Najveći broj osoba s invaliditetom nije svjestan da kršenja njihovih prava kao osoba s invaliditetom, npr. nemogućnost pristupa informacijama, obrazovanju, zapošljavanju ili zdravstvenim uslugama predstavlja ujedno i kršenje njihovih osnovnih ljudskih prava.

Kako bismo ukazali na potrebu podizanja svijesti ne samo cjelokupnog društva, nego i samih osoba s invaliditetom o toj činjenici, donosimo pregled najvažnijih domaćih i međunarodnih dokumenata u oblasti zaštite ljudskih prava koji se ujedno odnose i na zaštitu ljudskih prava osoba s invaliditetom.

Također, pozivamo sve organe vlasti u Bosni i Hercegovini da, na osnovu ovog izvještaja i preporuka, ne samo sa aspekta pomoći i empatije, nego konkretnih aktivnosti, prepoznaju mogućnosti osoba s invaliditetom i potrebu njihove aktivne uloge u ekonomskom razvoju društva što do danas nije zaživjelo.

II. DEFINICIJA OSOBE S INVALIDITETOM

U Bosni i Hercegovini ne postoji jedinstvena definicija osoba s invaliditetom. Koriste se različiti pojmovi u različitim oblastima (socijalne, zdravstvene zaštite, penzionog osiguranja, zapošljavanja) koji invalidnim smatraju osobe koje imaju različita funkcionalna ograničenja.

Riječ je zapravo o osobama s tjelesnim invaliditetom, osobama s hroničnim bolestima, osobama sa oštećenjima sluha, vida, osobama s mentalnom retardacijom, osobama s autizmom i višestrukim oštećenjima.

Sve češće se koristi i pojam **osoba s posebnim potrebama**, što je posljedica sve prisutnije inkluzije koja se temelji na osnovnim ljudskim pravima i podrazumijeva ravnopravno učešće u društvenom životu, odnosno jednake šanse za sve.

¹ Primljeno je ukupno 207 žalbi, od kojih 87 u toku 2009. godine i 120 žalbi za deset mjeseci 2010. (Područni ured Sarajevo 109 žalbi, Područni ured Banja Luka 9 žalbi i Područni ured Mostar 2 žalbe).

Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije (World Health Organization), **invaliditet je bilo kakvo ograničenje ili nedostatak sposobnosti za obavljanje neke aktivnosti na način ili u obimu koji se smatra normalnim za ljudsko biće.**

Odredbom člana 1. stav 2. **Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom, osobe s invaliditetom su osobe koje imaju dugoročna fizička, mentalna, intelektualna ili senzorna oštećenja koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu otežati puno i efektivno učešće ovih osoba u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima.**

III. MEĐUNARODNI STANDARDI

Prava osoba s invaliditetom utvrđena su nizom međunarodnih standarda koje je ratificirala BiH i koji imaju ustavnu snagu jer su sastavni dio Ustava BiH.² Prema ovim standardima, svaka osoba ima urođena, jednaka, neotuđiva i univerzalna prava koja proizilaze iz dostojanstva svih ljudskih bića. Svaka država može uspostaviti mehanizme kojima regulira ostvarivanje ovih prava, sloboda i zaštitu s ciljem osiguranja jednakosti svih osoba.

Za položaj ove kategorije građana svakako je važno ukazati na **Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom i Opcioni protokol³, Protokol broj 12** uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda⁴ i **Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom** (u daljnjem tekstu: Standardna pravila). Primjene Standardnih pravila treba se pridržavati svaka država prilikom osiguranja životnih uslova i ostvarivanja prava osoba s invaliditetom i organi vlasti na svim nivoima imaju obavezu da svakom građaninu osiguraju ostvarivanje i zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda garantiranih Ustavom i međunarodnim dokumentima.

Za osiguranje prava osoba s invaliditetom svakako najznačajnije je da je BiH okončala postupak ratifikacije **Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Opcionog protokola**, čime su stvorene pretpostavke za razvijanje politika i harmoniziranje zakona s međunarodnim standardima kojima se uređuje ova oblast, te osiguranje uspostave mehanizama nadgledanja prava osoba s invaliditetom.

Usvajanjem dokumenta **Politika u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini** u maju 2008. godine, država Bosna i Hercegovina opredijelila se za novi pristup u oblasti invalidnosti, baziran na ljudskim pravima i socijalnom modelu, što predstavlja sveobuhvatni pogled na pitanja invaliditeta, kreiranje i primjenu rješenja za osobe s invaliditetom na nivou zajednice u multisektoralnom pristupu i uz učešće svih relevantnih aktera.

² Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.) (ICCPR); Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.) (ICESCR); Konvencija o pravima djeteta (1989.) (CRC); Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979.) (CEDAW); Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (1966.) (CERD); Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nehumanih ili ponižavajućih tretmana ili kažnjavanja (1984.) (CAT); Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

³ Ministar za ljudska prava i izbjeglice BiH je 30.7.2009. u Njujorku potpisao Konvenciju UN-a o pravima osoba s invaliditetom i Opcioni protokol, a Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH na 65. sjednici, održanoj 7.12.2009., dao je saglasnost za ratifikaciju Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom i Opcionog protokola.

⁴ Član 1. Protokola propisuje opću zabranu diskriminacije u uživanju svih prava bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovini, rođenju ili drugom statusu

S ciljem stvaranja uslova za provođenje Politike u oblasti invalidnosti u Bosni i Hercegovini i usklađivanja djelovanja na polju zaštite osoba s invaliditetom s dostignutim evropskim i svjetskim standardima i svim trendovima koji imaju za cilj nastojanje da sve oblasti života i djelovanja budu otvorene i pristupačne osobama s invaliditetom, Federacija BiH je, u okviru svojih ustavnih nadležnosti, pripremila Nacrt strategije i Akcioni plan za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2010.-2014. godine.⁵

3.1. KONVENCIJA UN-a O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM

Član 1.

“Svrha ove Konvencije je promoviranje, zaštita i osiguravanje punog i ravnopravnog položaja uživanja svih ljudskih prava i osnovnih sloboda svih osoba s invaliditetom i promoviranje poštivanja njihovog urođenog dostojanstva.

Osobe s invaliditetom su one osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, mentalna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprečavati njihovo puno i djelotvorno učešće u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima.”

Član 5.

1. “Države članice prihvataju da su sve osobe jednake pred zakonom te imaju jednako pravo, bez ikakve diskriminacije, na jednaku zaštitu i jednaku korist na osnovu zakona.

2. Države članice zabranit će bilo kakvu diskriminaciju na osnovu invaliditeta i garantirat će osobama s invaliditetom jednaku i djelotvornu zaštitu od diskriminacije po svim osnovama.

3. Da bi promovirale jednakost i ukinule diskriminaciju, države članice preduzet će sve primjerene korake radi osiguranja provođenja razumne prilagodljivosti.

4. Posebne mjere potrebne za ubrzanje ili ostvarivanje *de facto* jednakosti osoba s invaliditetom neće se smatrati diskriminacijom prema odredbama ove konvencije.”

Konvenciju je u decembru 2006. godine usvojila Generalna skupština UN-a. Njome se preciznije nego bilo kojim drugim međunarodnim dokumentom definišu osnovna ljudska prava i smjernice za zadovoljavanje potreba osoba s invaliditetom. Konvencijom se utvrđuje da svaka osoba ima jednaka prava, te da su svi dužni poštivati prava svake osobe.

Ovom konvencijom osigurava se da zakoni i propisi zemalja potpisnica potpuno štite prava osoba s invaliditetom, uključujući djecu s teškoćama u razvoju. Prava koja su zagwarantirana u Konvenciji ista su ljudska prava zagwarantirana u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, s namjerom da se svima osigura da imaju jednake mogućnosti za postizanje svojih ciljeva, a principi na kojima se zasniva su: poštivanje urođenog dostojanstva, uključujući slobodu izbora, nepristrasnost bez diskriminacije, uključenost u aktivnosti, biti prihvaćen sa ili bez invaliditeta, jednakost mogućnosti, pristupačnost, dolazak na javna mjesta, bez onemogućavanja ili odbijanja, jednake mogućnosti između muškaraca i žena, poštivanje sposobnosti i čuvanja onog što jesi.

⁵ Nacrt strategije za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom u FBiH 2010.-2014.

Države potpisnice Konvencije obavezale su se da će osigurati puno ostvarenje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda osoba s invaliditetom, koja se odnose na: jednakost i nediskriminaciju, žene s invaliditetom, djecu s teškoćama u razvoju, podizanje svijesti, pristupačnost (bez barijera), pravo na život, rizične situacije, humanitarna i krizna stanja, jednakost pred zakonom (sa ili bez invaliditeta u svim pravnim aspektima života), pristup pravosuđu, osnovne slobode i sigurnost, slobodu od mučenja ili okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, slobodu od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja, zaštitu ličnog integriteta, slobodu kretanja i državljanstvo, nezavisno življenje i uključenost u zajednicu, ličnu pokretljivost, slobodu izražavanja i mišljenja i pristup informacijama, poštivanje privatnosti, poštivanje doma i porodice, obrazovanje, zdravlje, osposobljavanje i rehabilitaciju (pravo na zdravstvenu zaštitu), rad i zapošljavanje (jednako pravo na radno mjesto bez diskriminacije), primjerene životne standarde – socijalna zaštita, učešće u političkom i javnom životu (sa ili bez invaliditeta), učešće u kulturnom životu, rekreaciji, razonodi i sportu, statistika i prikupljanje podataka (pravo na pristup svim pitanjima i istraživanjima), međunarodna saradnja (pravo očekivati međunarodnu saradnju u pristupu informacijama).

Sve navedeno podrazumijeva obavezu Bosne i Hercegovine da svoje zakone uskladi s

odredbama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, a posebno one koji se odnose na rad i zapošljavanje, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, te dostupnost javnih usluga i javnog saobraćaja osobama s invaliditetom.

3.2. EVROPSKA KONVENCIJA O ZAŠTITI LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA

Član 3. *Zabrana mučenja*

“Niko ne smije biti podvrgnut mučenju, ili nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju.”

Član 8. *Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života*

1. “Svako ima pravo na poštivanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

2. Javne vlasti neće se miješati u vršenje ovog prava osim ako to nije u skladu sa zakonom i neophodno u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti ili ekonomske dobrobiti zemlje, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, ili radi zaštite prava i sloboda drugih.”

Član 14. *Zabrana diskriminacije*

“Uživanje prava i sloboda predviđenih u ovoj konvenciji osigurava se bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, životna dob, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.”

3.3. PROTOKOL BROJ 12 UZ KONVENCIJU ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I OSNOVNIH SLOBODA

Član 1. *Opća zabrana diskriminacije*

Svako pravo koje zakon predviđa ostvarivat će se bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, kao npr. spolu, rasi, boji kože, jeziku vjeroispovijesti, političkom i drugom uvjerenju, nacionalnom ili društvenom porijeklu, dobi, povezanosti s nacionalnom manjinom, imovini, rođenju ili drugom statusu.

Javne vlasti neće ni prema kome vršiti diskriminaciju po osnovima kao što su oni pomenuti u prethodnom stavu.

3.4. EVROPSKA SOCIJALNA POVELJA (REVIDIRANA)

Član 11. *Pravo na zaštitu zdravlja*

U namjeri da osiguraju efikasno ostvarivanje prava na zaštitu zdravlja, strane ugovornice obavezuju se da, bilo same bilo u saradnji s javnim ili privatnim organizacijama, preduzmu odgovarajuće mjere kojima treba, *inter alia*, da:

- 1) uklone u najvećoj mogućoj mjeri uzroke lošeg zdravlja;
- 2) osiguraju savjetodavne i obrazovne pogodnosti za unapređivanje zdravlja i podsticanje individualne odgovornosti po pitanjima zdravlja;
- 3) spriječe u najvećoj mogućoj mjeri epidemijaska, endemska i druga oboljenja, kao i nesretne slučajeve.

Član 12. *Pravo na socijalnu sigurnost*

U namjeri da osiguraju efikasno ostvarivanje prava na socijalnu sigurnost strane ugovornice se obavezuju da:

1. uspostave ili održavaju sistem socijalne sigurnosti,
2. održavaju sistem socijalne sigurnosti na zadovoljavajućem nivou, barem na onom koji je neophodan za ratifikaciju Evropskog kodeksa socijalne sigurnosti,
3. nastoje postupno podići sistem socijalne sigurnosti na viši nivo;
4. preduzmu korake, zaključivanjem odgovarajućih bilateralnih i multilateralnih sporazuma, ili na drugi način, i zavisno od uslova postavljenih u takvim sporazumima, da osiguraju:
 - a) jednak tretman državljana drugih država ugovornica s tretmanom sopstvenih državljana u pogledu prava na socijalnu sigurnost, uključujući zadržavanje pogodnosti koje proističu iz zakonodavstva o socijalnoj sigurnosti, bez obzira na kretanja koja zaštićene osobe mogu preduzeti između teritorija strana ugovornica.

Član 13. *Pravo na socijalnu i medicinsku pomoć*

U namjeri da osiguraju efektivno ostvarivanje prava na socijalnu i medicinsku pomoć, strane ugovornice obavezuju se da:

1. osiguraju da svaka osoba koja nema adekvatna sredstva za život i koja ih nije u stanju osigurati sopstvenim naporima ili iz drugih izvora, naročito povlastice iz sheme socijalne sigurnosti, dobije adekvatnu pomoć i, u slučaju bolesti, pomoć koja joj je neophodna;

2. osiguraju da osobe koje dobivaju pomoć iz stava 1. ovog člana neće po tom osnovu trpjeti bilo kakvo smanjivanje svojih političkih ili socijalnih prava;

3. osiguraju da svaka osoba može preko odgovarajuće javne ili privatne službe da dobije savjete i ličnu pomoć koji su joj potrebni radi sprečavanja, otklanjanja ili ublažavanja lične ili porodične oskudice;

4. primijene odredbe navedene u st. 1., 2. i 3. ovog člana, na ravnopravnoj osnovi prema svojim državljanima i državljanima drugih strana ugovornica koji borave zakonito na toj teritoriji, u skladu s obavezama prema Evropskoj konvenciji o socijalnoj i medicinskoj pomoći, potpisanoj u Parizu 11. decembra 1953.

Član 14. *Pravo na beneficije iz službe socijalne zaštite*

U namjeri da osiguraju efektivno ostvarivanje prava na beneficije iz socijalne zaštite, strane ugovornice obavezuju se da:

1. unapređuju ili osiguraju službe koje, metodama socijalnog rada, mogu da doprinesu socijalnoj zaštiti i razvoju kako pojedinaca tako i grupa u zajednici i njihovom prilagođavanju društvenoj sredini;

2. podstiču učešće pojedinaca i dobrovoljnih ili drugih organizacija u uspostavljanju i održavanju takvih službi.

Član 15. *Pravo osoba s invaliditetom na nezavisnost, socijalnu integraciju i učešće u životu zajednice*

U namjeri da se osigura efektivno ostvarivanje prava osoba s invaliditetom, bez obzira na uzrast ili prirodu invaliditeta, na nezavisnost, socijalnu integraciju i učešće u životu zajednice, strane ugovornice posebno se obavezuju da:

1. preduzmu neophodne mjere kako bi osigurale osobama s invaliditetom potrebno usmjerenje, obrazovanje i profesionalnu obuku, u okviru redovnih mehanizama kada god je to moguće, ili kada to nije moguće, pomoću specijaliziranih tijela, javnih ili privatnih;

2. unaprijede njihov pristup zapošljavanju putem svih mjera kojima se poslodavci podstiču da zaposle i da zadrže u radnom odnosu osobe s invaliditetom u redovnoj radnoj sredini i da prilagode radne uslove potrebama osoba s invaliditetom, ili kada tako nešto nije moguće zbog težine invaliditeta, organiziranjem ili stvaranjem posebne vrste zapošljavanja prilagođene težini invalidnosti. U određenim situacijama takve mjere mogu obuhvatiti poseban raspored i službe podrške;

3. unaprijede njihovu punu socijalnu integraciju i učešće u životu zajednice posebno takvim mjerama, uključujući i tehničku pomoć, koje imaju za cilj da prevaziđu barijere u sporazumjevanju i pokretljivosti i da omoguće pristup prijevozu, stambenom smještaju, kulturnim aktivnostima i razonodi.

Član 23. *Pravo starijih osoba na socijalnu zaštitu*

U namjeri da osiguraju efektivno ostvarivanje prava starijih osoba na socijalnu zaštitu, strane ugovornice se obavezuju da usvoje ili podstaknu, direktno ili u saradnji s javnim i privatnim organizacijama, odgovarajuće mjere koje imaju za cilj da omoguće starijim osobama da ostanu punopravni članovi društva koliko god je to moguće, putem:

- a) adekvatnih materijalnih sredstava koja im omogućuju da pristojno žive i aktivno učestvuju u javnom, društvenom i kulturnom životu;
- b) pružanja informacija o uslugama i pogodnostima koja stoje na raspolaganju starijim osobama kao i o mogućnostima njihovog korištenja.

Član 15. **Evropske socijalne povelje** propisuje da svaka osoba s invaliditetom ima pravo na nezavisnost, socijalnu integraciju i učešće u životu zajednice.

Bosna i Hercegovina potpisala je neke dijelove Evropske socijalne povelje, ali član 15. nije, što predstavlja još jedan važan zadatak na putu pridruživanja Evropskoj uniji.⁶

3.5. STANDARDNA PRAVILA ZA IZJEDNAČAVANJE MOGUĆNOSTI ZA OSOBE S INVALIDITETOM⁷

BiH je prihvatila *Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom (u daljnjem tekstu: Standardna pravila)*. Taj temeljni međunarodni dokument propisuje pravila kojih se trebaju pridržavati države u osiguranju životnih uslova i ostvarivanju prava osoba s invaliditetom. Shodno odredbama Standardnih pravila, organi vlasti na svim nivoima imaju obavezu da svakom građaninu osiguraju ostvarivanje i zaštitu osnovnih ljudskih prava i sloboda garantiranih međunarodnim konvencijama.

3.5.1. Pravilo 2. Zdravstvena zaštita

1. „Nadležne vlasti BiH, entiteta i Brčko Distrikta BiH treba da osiguraju efikasnu zdravstvenu zaštitu osobama s invaliditetom.

2. Nadležne vlasti BiH, entiteta i Brčko Distrikta BiH treba da rade na stvaranju programa na kojima će biti angažirani multidisciplinarni timovi stručnjaka sa svrhom ranog otkrivanja, dijagnosticiranja i tretmana oštećenja. Time se mogu spriječiti, umanjiti ili otkloniti invalidizirajući učinci. U takvim programima treba osigurati punu individualnost u učešću osoba s invaliditetom i njihovih porodica, kao i učešće organizacija osoba s invaliditetom na nivou planiranja metoda tretmana i njihovih vrednovanja.“

⁶ Nacrt strategije za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom u FBiH 2010.-2014.

⁷ “Službeni glasnik BiH”, broj 41/03

3.5.2. Pravilo 15. Zakonodavstvo

1. „Nadležne vlasti BiH, entiteta i Brčko Distrikta BiH odgovorne su za uspostavljanje zakonskih temelja za mjere kojima se ostvaruju ciljevi pune participacije i ravnopravnosti osoba s invaliditetom.

2. Zakoni u BiH koji sadržavaju prava i obaveze građana treba da sadržavaju prava i obaveze osoba s invaliditetom. Obaveza je nadležne vlasti BiH, entiteta i Brčko Distrikta BiH da omogući osobama s invaliditetom uživanje njihovih prava, uključujući ljudska, građanska i politička prava na jednakoj osnovi kao i ostalim građanima. Nadležne vlasti BiH, entiteta i Brčko Distrikta BiH moraju se pobrinuti da organizacije osoba s invaliditetom budu uključene u stvaranje nacionalnog zakonodavstva koje se odnosi na prava osoba s invaliditetom, kao i u kontinuirano ocjenjivanje tog zakonodavstva.“

Okvirni dokument koji usmjerava djelovanje evropskih država u oblasti invaliditeta je **Akcioni plan Vijeća Evrope** za promoviranje i puno učešće osoba s invaliditetom u društvu: **Unapređenje kvaliteta života osoba s invaliditetom u Evropi 2006.-2015.** Ovaj dokument sadrži smjernice za unapređenje važnih oblasti djelovanja od interesa za osobe s invaliditetom, kao što su: učešće u političkom i javnom životu, učešće u kulturnom životu, informacije i komunikacije, obrazovanje, profesionalna rehabilitacija, osposobljavanje i zapošljavanje, pristupačno okruženje, život u zajednici, zdravstvena zaštita, socijalna zaštita, pravna zaštita, zaštita od nasilja i zloupotrebe, istraživanje i razvoj, te podizanje svijesti.

Federacija BiH opredijelila se da ove smjernice budu sastavni dio Strategije za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2010.-2014. i da na taj način doprinese integraciji evropskih standarda u svoje zakonodavstvo i praksu.⁸

IV. ZAKONODAVSTVO U BiH

4.1. ZAKONODAVSTVO BOSNE I HERCEGOVINE

4.1.1. Ustav BiH

Članom II., **Ljudska prava i osnovne slobode**, propisano je da će Bosna i Hercegovina i oba entiteta osigurati najviši nivo međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda, da će se prava i slobode predviđene u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda s njenim protokolima direktno primjenjivati u Bosni i Hercegovini i imati prioritet nad svim ostalim zakonima.

Uživanje ovih prava osigurano je za sve osobe na teritoriji Bosne i Hercegovine, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao što su: spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost s nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status.

4.1.2. Zakon o zabrani diskriminacije⁹

⁸ Nacrt strategije za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom u FBiH 2010.-2014.

Zakonom se osigurava zaštita, promoviranje ljudskih prava i sloboda, stvaraju uslovi za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti i uređuje sistem zaštite od diskriminacije na osnovu rase, etničke pripadnosti, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili porodičnog statusa, trudnoće i materinstva, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, veze s nacionalnom manjinom, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije kao i nekom drugom osnovu.

Zakon se primjenjuje na postupanje svih državnih institucija, entiteta, kantona i tijela Brčko Distrikta BiH, općinske institucije i tijela te pravne osobe s javnim ovlaštenjima, kao i na postupanje svih pravnih i fizičkih osoba u svim oblastima života, ali i na socijalnu zaštitu, zaštitu porodice s djecom i zaštitu osoba s invaliditetom¹⁰.

4.1.3. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini¹¹

U opće ciljeve obrazovanja zakon propisuje osiguravanje optimalnog razvoja za svaku osobu, uključujući i one s posebnim potrebama, u skladu s njihovim uzrastom, mogućnostima i mentalnim i fizičkim sposobnostima, te osiguranje jednakih mogućnosti za obrazovanje i mogućnost izbora na svim nivoima obrazovanja, bez obzira na spol, rasu, nacionalnu pripadnost, socijalno i kulturno porijeklo i status, porodični status, vjeroispovijest, psihofizičke i druge lične osobine...¹²

U pristupu djece obrazovanju škola ne smije vršiti diskriminaciju po bilo kojem osnovu ako se radi o djeci s posebnim potrebama.¹³

4.1.4. Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH¹⁴

Pristup visokom obrazovanju neće biti ograničen, direktno ili indirektno, prema bilo kojoj stvarnoj ili pretpostavljenoj osnovi, kao što su: spol, rasa, seksualna orijentacija, fizički ili drugi nedostatak, bračno stanje, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, veza s nekom nacionalnom zajednicom, imovina, rođenje, starosna dob ili neki drugi status.¹⁵

4.2. ZAKONODAVSTVO FEDERACIJE BiH

⁹ „Službeni glasnik BiH“, broj 59/09

¹⁰ Član 6.

¹¹ „Službeni glasnik BiH“, broj 18/03

¹² Član 3.

¹³ Član 35.

¹⁴ „Službeni glasnik BiH“, br. 59/07 i 59/09

¹⁵ Član 7.

4.2.1. Ustav Federacije BiH

U Ustavu Federacije BiH utvrđeno je da će Federacija BiH osigurati primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u dokumentima navedenim u Dodatku Ustava, a nadležnosti u pogledu ostvarivanja socijalne i zdravstvene zaštite su podijeljene između federalne vlasti i kantona.

4.2.2. Zakon o Federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave¹⁶

Ovim zakonom propisuje se da Federalno ministarstvo rada i socijalne politike obavlja upravne, stručne i druge poslove utvrđene u zakonu koji se odnose na nadležnosti Federacije BiH u oblasti: socijalne politike, rada, penzijskog i invalidskog osiguranja¹⁷.

4.2.3. Zakon o radu¹⁸

Članom 5. Zakona regulirano je da osoba koja traži zaposlenje, kao i osoba koja se zaposli, ne može biti stavljena u nepovoljniji položaj zbog rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, rođenja ili kakve druge okolnosti, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstva ili nečlanstva u sindikatu, te tjelesnih i duševnih teškoća.

Zaposleni, kojem prestane radni odnos, prijavom službi za zapošljavanje, ostvaruje pravo na zdravstvenu zaštitu u slučaju bolesti i invalidnosti, pravo na materijalno osiguranje i druga prava za vrijeme nezaposlenosti¹⁹.

Kada kod zaposlenog, po ocjeni zdravstvene ustanove, **postoji smanjena radna sposobnost ili neposredna opasnost od nastanka invalidnosti, poslodavac mu je dužan** u pismenoj formi **ponuditi druge poslove** za koje je zaposleni sposoban, a u slučajevima kada je pretrpio povredu na radu ili obolio od profesionalne bolesti, ima prednost pri stručnom obrazovanju, osposobljavanju i usavršavanju koje organizira poslodavac²⁰.

Poslodavac može, samo uz prethodnu saglasnost vijeća zaposlenih, otkazati ugovor o radu zaposlenog kod kojega postoji smanjena radna sposobnost ili neposredna opasnost od nastanka invalidnosti²¹.

4.2.4. Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba²²

¹⁶ „Službene novine Federacije BiH“, br. 58/02, 19/03, 38/05, 2/06 8/06 i 61/06

¹⁷ Član 11.

¹⁸ „Službene novine FBiH“, br. 43/99, 32/00 i 29/03

¹⁹ Član 8., idem

²⁰ Član 66.

²¹ Član 67.

²² „Službene novine FBiH“, br. 55/00, 41/01, 22/05 i 9/08

Ovim zakonom predviđaju se mjere osiguranja i zaštite osoba s invaliditetom i propisuje prednost pri njihovom zapošljavanju.

4.2.5. Zakon o zdravstvenom osiguranju²³

Ovim zakonom propisuje se da su osiguranici korisnici penzija i korisnici prava na profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje po propisima o penzijskom i invalidskom osiguranju Federacije BiH, kao i osobe s prebivalištem na teritoriji Federacije BiH kojima je priznato svojstvo ratnog, mirnodopskog i civilnog invalida rata, odnosno status korisnika porodične invalidnine saglasno pozitivnim propisima, ako nisu zdravstveno osigurane po drugom osnovu...²⁴

4.2.6. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom²⁵

Član 1.

Zakonom se uređuje profesionalna rehabilitacija, osposobljavanje i zapošljavanje osoba s invaliditetom sa smanjenom radnom sposobnošću, osnivanje i djelatnost ustanova, privrednih društava i drugih pravnih osoba koje se bave profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem osoba s invaliditetom, osnivanje i rad Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, druga pitanja u vezi s profesionalnom rehabilitacijom, osposobljavanjem i zapošljavanjem osoba s invaliditetom.

Član 9.

Profesionalnu rehabilitaciju čine mjere i aktivnosti koje se izvode s ciljem osposobljavanja osoba s invaliditetom za odgovarajući posao, da se zaposli, posao zadrži i u njemu napreduje ili promijeni zanimanje.

4.2.7. Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom²⁶

Član 12.

Korisnici socijalne zaštite, u smislu ovog zakona, jesu osobe koje se nalaze u stanju socijalne potrebe ... 5) osobe s invaliditetom i osobe ometene u fizičkom ili psihičkom razvoju...

Član 14.

²³ „Službene novine FBiH“, br. 30/97, 7/02 i 70/08

²⁴ Član 19.

²⁵ „Službene novine FBiH“, br. 9/10

²⁶ „Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09

Osobe s invaliditetom i osobe u fizičkom i psihičkom razvoju, u smislu člana 12. stav 1. tačka 5) ovog zakona, jesu djeca i odrasle osobe, koje su: slijepe i slabovidne, gluhe i nagluhe, s poremećajima u govoru i glasu, s tjelesnim oštećenjima i trajnim smetnjama u fizičkom razvoju, sa smetnjama u psihičkom razvoju (lakog, umjerenog, teže i teškog stepena), s kombiniranim smetnjama (višestruko ometene u razvoju).

Član 18b.

Radi ostvarivanja prava utvrđenih ovim zakonom, osobe s invaliditetom razvrstavaju se prema utvrđenom procentu oštećenja organizma u dvije grupe, i to: I. grupa - osobe s invaliditetom sa 100% oštećenja organizma, II. grupa - osobe s invaliditetom s 90% oštećenja organizma.

Član 18d.

...Osobe s invaliditetom koji je nastao nakon 65. godine života a kod kojih je, u skladu s mišljenjem Instituta, utvrđena potreba za korištenjem prava na dodatak za njegu i pomoć od druge osobe, ovo pravo ostvaruju u skladu s propisom kantona.

Član 26.

Novčanu naknadu za pomoć i njegu od druge osobe mogu ostvariti osobe starije od 65 godina, ako su stare i nemoćne osobe kojima je zbog trajnih promjena u zdravstvenom stanju prijeko potrebna pomoć i njega od druge osobe za zadovoljavanje njihovih osnovnih životnih potreba.

4.2.8. Zakon o zdravstvenoj zaštiti²⁷

Član 12.

Društvena briga za zdravlje, pod jednakim uslovima, na teritoriji Federacije BiH ostvaruje se osiguranjem zdravstvene zaštite stanovništvu Federacije BiH, kao i grupacijama stanovništva koje su izložene povećanom riziku obolijevanja, zdravstvenom zaštitom osoba u vezi sa sprečavanjem, suzbijanjem, ranim otkrivanjem i liječenjem bolesti od većeg socijalno-medicinskog značaja, kao i zdravstvenom zaštitom socijalno ugroženog stanovništva.

Zdravstvena zaštita iz stava 1. ovog člana obuhvata zdravstvenu zaštitu osoba s invaliditetom (tačka 11).

4.2.9. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju²⁸

Član 1.

²⁷ „Službene novine FBiH“, broj 46/10

²⁸ „Službene novine FBiH“, br. 29/98, 49/00, 32/01, 73/05, 59/06 i 4/09

Prema ovom zakonu, obaveznim penzijskim i invalidskim osiguranjem osiguranicima se osiguravaju prava za slučaj invalidnosti, smrti i starosti.

Član 22.

Invalidnost, u smislu ovog zakona, postoji kada osiguranik zbog trajnih promjena u zdravstvenom stanju prouzrokovanih povredom na radu, profesionalnom bolešću, povredom van rada ili bolešću koje se ne mogu otkloniti liječenjem ili mjerama medicinske rehabilitacije, postane potpuno nesposoban za obavljanje poslova radnog mjesta na koje je bio raspoređen i koje je obavljao prije nastanka invalidnosti.

Član 27.

Osiguranici kod kojih nastane invalidnost, zavisno od promijenjene radne sposobnosti, razvrstavaju se u dvije kategorije invalidnosti:

- u I. kategoriju invalidnosti razvrstavaju se osiguranici kod kojih nastane gubitak radne sposobnosti,
- u II. kategoriju invalidnosti razvrstavaju se osiguranici s promijenjenom radnom sposobnošću.

4.2.10. Zakon o pravima boraca i članova njihovih porodica²⁹

Član 1.

Ovim zakonom uređuju se: uslovi, način i postupak za ostvarivanje prava ratnih vojnih invalida i članova njihovih porodica, članova porodica šehida, članova porodica poginulih, umrlih i nestalih branilaca (u daljnjem tekstu: porodice poginulih, umrlih, nestalih branilaca) i demobiliziranih branilaca, osoba zaslužnih u odbrambeno-oslobodilačkom ratu, kao i druga pitanja iz oblasti boračko-invalidske zaštite.

Prava ratnog vojnog invalida su: lična invalidnina, dodatak za njegu i pomoć od druge osobe, ortopedski dodatak i druga prava iz Poglavlja VI. ovog zakona.

U Federaciji BiH za ostvarivanje prava vojnih invalida i porodica poginulih boraca na snazi je veći broj zakona³⁰, dok je pitanje obima i oblika zaštite prava civilnih žrtava rata, kao i način i uslovi korištenja tog prava uređeno **Zakonom o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom**.³¹ Karakteristike ovog zakona su:

²⁹ „Službene novine FBiH“, br. 33/04 i 56/05

³⁰ Zakon o osnovnim pravima vojnih invalida i porodica palih boraca, „Službeni list RBiH“, br. 2/92 i 13/94

Zakon o zaštiti pripadnika teritorijalne odbrane i drugih branilaca Bosne i Hercegovine, „Službeni list RBiH“, br. 4/92 i 13/94

Zakon o izuzetnom materijalnom obezbjeđenju ratnih vojnih invalida i porodica poginulih boraca, „Službeni list RBiH“ br. 33/95,37/95

Zakon o pravima branilaca i članova njihovih porodica, „Službene novine FBiH“, br. 33/04 i 56/05

Zakon o posebnim pravima dobitnika ratnih priznanja i odlikovanja i članova njihovih porodica, „Službene novine FBiH“ br. 70/05 i 61/06

Zakon o pravima demobilisanih boraca i članova njihovih porodica, „Službene novine FBiH“, br. 61/06

³¹ „Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09

- Zakonom se uređuje više pitanja iz oblasti socijalne zaštite, uključujući i osnove socijalne zaštite i zaštitu porodice s djecom i civilnih žrtava rata;
- izmjene i dopune Zakona izvršene su više puta od njegovog donošenja, a bez donošenja njegovog prečišćenog teksta u značajnoj mjeri je otežana njegova praktična primjena;
- nepostojanje dovoljno jasnih podzakonskih akata, posebno vezano za Poglavlje III. zakona koje uređuje pitanje prava i statusa civilnih žrtava rata u FBiH;
- tekst određenih normi je nejasan i veoma konfuzan.

Ovakav normativni koncept zasnovan na grupisanju različitih prava i različitih socijalnih kategorija u jedan zakonski tekst u značajnoj mjeri otežava pristup pravima civilnih žrtava rata.

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom³² kao posebna kategorija civilnih žrtava rata definirane su osobe koje su preživjele seksualno zlostavljanje i silovanje.

Centar za socijalni rad ili općinska služba za upravu kojoj su povjereni poslovi socijalne zaštite nadležni su da odlučuju o pravima iz Zakona u prvom stepenu, prema mjestu prebivališta ili boravišta podnosioca zahtjeva, a o žalbama protiv prvostepenih rješenja odlučuje Federalno ministarstvo rada i socijalne politike.

Usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom³³ prava su izgubile sve osobe s invalidnošću manjom od 90%, a prema podacima iz medija oko 60.000 osoba je izgubilo ta prava. Za preostale kategorije sada se provodi postupak revizije. Kako se ombudsmenu obratio veliki broj stranaka na koje su se reflektirale navedene izmjene i dopune Zakona, preliminarnom analizom izmjena i dopuna Zakona, a kojim su ukinuta ranije stečena prava osoba s invaliditetom, može se zaključiti sljedeće:

- Osobama s invaliditetom koji je nastao nakon 65. godine života ukinuto je pravo na dodatak za njegu i pomoć od druge osobe i propisano da se ovo pravo ostvaruje u skladu s propisom kantona, a također im je ukinuto i pravo na ličnu invalidninu, bez obzira na procenat oštećenja organizma sve dok se ne provede postupak revizije. Analiza prijavljenih slučajeva Instituciji ombudsmena ukazuje da revizije nisu okončane ni u periodu dužem od godinu dana, a nema naznaka da je ijedan kanton u Federaciji BiH od njih 10 donio propise na osnovu kojih će se ostvarivati ova prava, niti je planirao sredstva za ovu namjenu. Na osnovu navedenog, može se zaključiti da su sve stare i iznemogle osobe s invaliditetom lišene svake mogućnosti osiguranja bilo kakve brige od strane društva i osiguranja normalnih uslova za život i zdravlje, te prepuštene same sebi ako nemaju članova porodice koji bi o njima brinuli.
- Za kategoriju rizičnih grupa, u koje spadaju i invalidi i stare osobe, postoji veoma nizak nivo razumijevanja i senzibilnosti kod nadležnih organa na svim nivoima vlasti, a na što ukazuje i činjenica da je Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom u FBiH³⁴ usvojen tek u februaru 2010. godine.

³² „Službene novine FBiH“, broj 39/06

³³ „Službene novine FBiH“, broj 14/09

³⁴ „Službene novine FBiH“, broj 9/10

Usvajanjem Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom u FBiH definirani su pojam osoba s invaliditetom, smanjena radna sposobnost, zapošljavanje ovih osoba na otvorenom tržištu rada i osnivanje Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom. Ovim je realizirana obaveza naše države iz Standardnih pravila Ujedinjenih naroda za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom, a kako će teći primjena u praksi ostaje da se vidi.

4.3. ZAKONODAVSTVO U REPUBLICI SRPSKOJ

4.3.1. Ustav Republike Srpske

Ustavom Republike Srpske garantira se zaštita ljudskih sloboda i prava u skladu s međunarodnim standardima. Uživanje ljudskih prava i sloboda garantira se svima bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, a u slučaju različitosti u odredbama o pravima i slobodama između Ustava RS i Ustava BiH, primjenjuju se one odredbe koje su za pojedinca povoljnije.

4.3.2. Zakon o zdravstvenoj zaštiti³⁵

Član 8.

(1) Na nivou Republike osigurava se zdravstvena zaštita pod jednakim uslovima, populacionim i nozološkim grupama od posebnog socijalno-medicinskog značaja.

(2) Zdravstvena zaštita iz stava (1) ovog člana obuhvata:

g) osobe s invaliditetom,

e) korisnike prava iz propisa koji reguliraju oblast prava boraca, vojnih invalida i porodica boraca odbrambeno-otadžbinskog rata i zaštitu civilnih žrtava rata...

4.3.3. Zakon o radu³⁶

Član 5.

Radnik, kao i osoba koja traži zaposlenje, ne može biti stavljen u neravnopravan položaj kod ostvarivanja prava po osnovu rada i prava na zaposlenje zbog rase, etničke pripadnosti, boje kože, spola, jezika, religije, političkog ili drugog mišljenja i ubjeđenja, socijalnog porijekla, imovnog stanja, članstva ili

³⁵ „Službeni glasnik RS“, br. 18/99, 58/01 i 62/02

³⁶ „Službeni glasnik RS“, br. 38/00, 40/00, 47/02, 38/03 i 66/03

nečlanstva u sindikatu ili političkoj organizaciji, tjelesnog i duševnog zdravlja i drugih obilježja koja nisu u neposrednoj vezi s prirodom radnog odnosa.

Član 74.

Poslodavac je dužan da sve zaposlene radnike prijavi na zdravstveno osiguranje, penzijsko-invalidsko osiguranje i osiguranje od nezaposlenosti, u skladu sa zakonom, kao i da ih kolektivno osigura od nesreće na poslu kod odgovarajuće organizacije za osiguranje.

4.3.4. Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju³⁷

Član 2.

Obaveznim penzijskim i invalidskim osiguranjem obezbjeđuju se, na osnovu rada i na principima uzajamnosti i solidarnosti, prava u slučaju starosti, smanjenja i gubitka radne sposobnosti i smrti osiguranika, u skladu s ovim zakonom, radi obezbjeđenja socijalne sigurnosti osiguranih osoba i članova njihovih porodica.

Član 20.

Sredstva za ostvarivanje prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja obezbjeđuju se uplatom doprinosa i iz drugih izvora utvrđenih ovim zakonom.

Doprinosi za penzijsko i invalidsko osiguranje utvrđuju se tako da se ostvarenim doprinosima, zajedno sa ostalim prihodima, obezbjeđuje izvršavanje obaveza Fonda utvrđenih zakonom.

4.3.5. Zakon o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca, odbrambeno-otadžbinskog rata Republike Srpske³⁸

Član 1.

Ovim zakonom uređuju se uslovi, način i postupak za utvrđivanje statusa i prava boraca, ratnih i mirnodopskih vojnih invalida i članova porodice poginulih, umrlih i nestalih boraca odbrambeno-otadžbinskog rata, članova porodice umrlih vojnih invalida, članova porodice poginulog ili umrlog vojnika na služenju vojnog roka i lica u rezervnom sastavu, način ostvarivanja prava, način obezbjeđenja novčanih sredstava te druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava propisanih ovim zakonom.

4.3.6. Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata³⁹

³⁷ „Službeni glasnik RS“, br. 106/05 – prečišćen tekst, 20/07, 33/08, 1/09, 71/09, 106/09 i 118/09

³⁸ „Službeni glasnik RS“, br. 55/07, 59/08 i 118/09

³⁹ „Službeni glasnik RS“, br. 24/10 – prečišćeni tekst

Član 9.

Pravo na civilnu invalidninu stižu civilne žrtve rata ukoliko je kod njih nastupilo oštećenje organizma od 60% do 100%.

Mjesečni iznos civilne invalidnine određuje se u procentu od osnovice i prema stepenu oštećenja organizma.

U Republici Srpskoj, kao i u FBiH, na različit način tretiraju se prava vojnih (ratnih) invalida i prava civilnih žrtava rata.

Prava vojnih invalida i porodica poginulih boraca regulirana su **Zakonom o pravima boraca, vojnih invalida i porodica poginulih boraca odbrambeno-otadžbinskog rata Republike Srpske**⁴⁰ koji poznaje dvije kategorije vojnih invalida – ratne vojne invalide i mirnodopske vojne invalide.

Republika Srpska je pitanje oblika i obima prava zaštite civilnih žrtava rata, kao i način i uslove korištenja tog prava **uredila Zakonom o zaštiti civilnih žrtava rata**.⁴¹ Osnovnim tekstom Zakona ostvarivanje prava civilnih žrtava rata ograničeno je na rok od pet godina od dana početka primjene Zakona, odnosno od dana kada je osoba zadobila oštećenje organizma ili je ubijena, poginula, umrla ili nestala.

Zbog ovakve odredbe, određeni broj civilnih žrtava rata bio je onemogućen da podnese zahtjev za ostvarenje prava. To je bio razlog za donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata⁴² kojim su stavljeni van snage odredbe kojima je ostvarenje prava civilnih žrtava rata bilo ograničeno utvrđenim rokom, i data mogućnost da civilne žrtve rata koje do tada nisu podnijele zahtjev, to mogu učiniti do 31. decembra 2007. I naknadno utvrđeni rok od šest mjeseci zbog svoje kratkoće nije bio dovoljan da sve osobe koje polažu pravo na podnošenje zahtjeva to i realiziraju, jer je veliki broj osoba raseljen po cijelom svijetu, a informacija o izmjenama i rokovima nije transparentno i na adekvatan način učinjena dostupnom javnosti. Stoga, postoji zabrinutost ombudsmena da ove izmjene nisu imale stvarnu namjeru da se civilnim žrtvama rata omogući ostvarivanje i zaštite prava utvrđenih zakonom.

4.3.7. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida⁴³

U Republici Srpskoj usvojen je *Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida*. Ovaj zakon usklađen je s odgovarajućim međunarodnim dokumentima, a prije svega sa Standardnim pravilima UN-a za izjednačavanje mogućnosti za invalide⁴⁴ i Konvencijom UN-a br. 159 o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalida.

⁴⁰ „Službeni glasnik RS“, br. 46/04, 53/04 i 20/07

⁴¹ „Službeni glasnik RS“, br. 25/93, 32/94, 37/07 i 60/07

⁴² „Službeni glasnik RS“, br. 60/07. od 11. jula 2007.

⁴³ „Službeni glasnik RS“, br. 98/04, stupio na snagu 19.11. 2004., br. 54/09 – prečišćeni tekst

⁴⁴ Pravilo 6. Obrazovanje i Pravilo 7. Zapošljavanje

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske izradilo je *Strategiju za unapređenje društvenog položaja osoba s invaliditetom u Republici Srpskoj za period od 2010. do 2015. godine*⁴⁵, koja je bazirana na osiguravanju jednakih životnih mogućnosti i zadovoljavanju specifičnih potreba osoba s invaliditetom. Jedan od osnovnih ciljeva u Strategiji je osigurati poštivanje prava osoba s invaliditetom u domaćem zakonodavstvu kroz primjenu principa proizašlih iz međunarodnih dokumenata, osiguranje koordinacije i institucionalno praćenje primjene postojećih zakona kojima se reguliraju prava osoba s invaliditetom, ujednačavanje zakonskih rješenja ocjene invalidnosti u različitim sistemima kako bi se postigla jednakopravnost svih osoba s invaliditetom, podsticanje i provođenje različitih istraživanja u oblasti invalidnosti i omogućavanje osobama s invaliditetom aktivno učešće u radu političkih stranaka, političkom životu i procesima odlučivanja na svim nivoima, podsticanje stambenog zbrinjavanje ovih osoba, uspostava jedinstvenih standarda u definiranju minimalnog nivoa socijalne sigurnosti za osobe s invaliditetom, poboljšanje uslova i kvaliteta zbrinjavanja osoba s invaliditetom u ustanovama socijalne zaštite, usklađivanje zakonske regulative u oblasti socijalne zaštite sa ciljevima i stavovima Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, razvijanje službe za podršku ovim osobama, podizanje nivoa informiranosti osoba s invaliditetom o mogućnostima organiziranja i pružanja usluga socijalne zaštite u njihovim lokalnim zajednicama, osiguranje jednakog pristupa uslugama zdravstvene zaštite za osobe s invaliditetom bez obzira na spol, dob, porijeklo ili stepen invaliditeta, osiguranje kontinuirane edukacije medicinskog osoblja i drugih stručnjaka u sistemu zdravstvene zaštite o specifičnostima invaliditeta, uvođenje procjene invaliditeta po modelu Međunarodne klasifikacije funkcioniranja i Kvebeške klasifikacije, te drugih modela procjene invaliditeta, stvaranje preduslova za osnivanje preduzeća i ostalih organizacionih oblika za zapošljavanje invalida, unapređenje partnerstva i dijaloga javnog, nevladinog i privatnog sektora u oblasti zapošljavanja i socijalne rehabilitacije osoba s invaliditetom, unapređivanje rada nastavnika, vaspitača i drugih koji rade s djecom i učenicima sa smetnjama u razvoju, unapređenje uslova studiranja za studente s invaliditetom itd.⁴⁶

Što se tiče **socijalne zaštite**⁴⁷ dominiraju mjere usmjerene na novčanu podršku i institucionalno zbrinjavanje, dok su službe za socijalne usluge nerazvijene, uglavnom sistemski neuređene. U većini slučajeva, postojeći kadar i institucionalni mehanizmi su neadekvatni potrebama. Iako je posljednjih godina došlo do poboljšanja stanja u kadrovskoj strukturi zaposlenih u centrima za socijalni rad, i dalje postoji potreba za stručnim kadrom, posebno socijalnim radnicima i psiholozima. Također, došlo je do poboljšanja u smislu prostorne i tehničke opremljenosti centara za socijalni rad, ali i dalje se ne raspolaže dovoljnim brojem terenskih vozila, problem je neriješena dostupnost svojim prostorijama osobama s invaliditetom... Uz to, u ustanovama socijalne zaštite profesionalna struktura zaposlenih nije usklađena s potrebama stručnih usluga koje treba pružiti korisnicima, a i omjer stručnih i ostalih radnika nije adekvatan. U nekim ustanovama postoji nesrazmjer između broja korisnika i broja zaposlenih. Tokom 2007., 2008. i 2009. godine Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS-a izvršilo je stručni nadzor u ustanovama socijalne zaštite i utvrdilo niz nepravilnosti u stručnom tretmanu korisnika. Za prevazilaženje utvrđenih nedostataka potrebno je jačati profesionalnu strukturu zaposlenih, podržati postojanje stručnih timova i razvijati multidisciplinarni pristup u radu. Visina novčanih davanja je nedovoljna za stvarne potrebe osoba s invaliditetom i njihovih porodica. Alternativni oblici zbrinjavanja

⁴⁵ Strategija za unapređenje društvenog položaja osoba s invaliditetom u RS-u za period od 2010. do 2015. godine

⁴⁶ Idem

⁴⁷ Idem

u zajednici nisu razvijeni, a tamo gdje ih ima ograničenih su kapaciteta i nisu dostupni svim osobama s invaliditetom.⁴⁸

Što se tiče **zdravstvene zaštite**⁴⁹ osoba s invaliditetom, tu se javlja diskriminacija po uzroku invaliditeta, neadekvatna organizacija i opremljenost zdravstvenih ustanova, neadekvatna obučenos medicinskog osoblja, nedostatak kontrole kvaliteta pružanja zdravstvenih usluga, arhitektonske barijere kao prepreka pristupu zdravstvenim ustanovama itd. Većina ustanova za medicinsku rehabilitaciju slabo je opremljena i nemaju dovoljno obučeno osoblje za specifične potrebe osoba s invaliditetom.

Osobe s invaliditetom ostvaruju pravo na ortopedska, tiftotehnička i druga pomagala na osnovu podzakonskih propisa u oblasti zdravstvenog osiguranja i tu se **javlja diskriminacija po uzroku nastanka i vrsti invaliditeta kao i prebivalištu**, gdje se pravo na isto pomagalo ostvaruje ili ne ostvaruje pod istim uslovima. Pomagala koja se mogu nabaviti preko Fonda zdravstvenog osiguranja uglavnom su neodgovarajuća i ne prate tehnička dostignuća. Za nabavku pomagala učešće Fonda je neujednačeno i nedovoljno za kvalitetna pomagala, dok je lično učešće osiguranika-osoba s invaliditetom veliko. Rokovi za korištenje pomagala uglavnom su predugi ili „trajni”. Korisnici najčešće nemaju pravo izbora proizvođača i kvaliteta pomagala. Nedostupnost odgovarajućih pomagala dovode do još veće izolacije, nemogućnosti korištenja preostalih sposobnosti i njihovog neravnopravnog učešća u svim oblicima javnog i privatnog života.

Posebnu pažnju treba posvetiti tome da se osobama s invaliditetom treba osigurati isti obim, kvalitet i standard zdravstvenih i rehabilitacijskih usluga koje se pružaju ostalim građanima. Pored usluga fizikalne rehabilitacije, potrebno je definirati i banjsko-rekreativne programe za osobe s invaliditetom i njihove porodice. U oblasti zaštite mentalnog zdravlja također je potrebno promovirati multidisciplinarni i interdisciplinarni timski rad i pozitivan stav prema osobama s invaliditetom.

4.4. ZAKONODAVSTVO U BRČKO DISTRIKTU BiH

4.4.1. Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko Distrikta BiH⁵⁰

Član 19.

Invalidnom osobom smatra se odrasla osoba kod koje, uslijed fizičkih ili psihičkih nedostataka, postoji potpuna ili djelimična nesposobnost za rad.

Član 28.

Prava u socijalnoj zaštiti u smislu ovog zakona su:

1. usluge socijalnog i drugog stručnog rada;
2. novčana i druga materijalna pomoć;

⁴⁸ Strategija unapređenja društvenog položaja osoba s invaliditetom u RS-u za period 2010-2015. godine

⁴⁹ Idem

⁵⁰ „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH”, br. 1/03, 4/04, 19/07 i 2/08

3. osposobljavanje za život i rad maloljetnih osoba s posebnim potrebama i odraslih invalidnih osoba;
4. smještaj u ustanovu socijalne zaštite ili u drugu porodicu;
5. kućna njega i pomoć u kući.

4.4.2. Zakon o dopunskim pravima porodica poginulih boraca i ratnih vojnih invalida⁵¹

Član 1.

Ovim zakonom uređuju se dopunska prava porodica poginulih boraca i ratnih vojnih invalida i članova njihovih porodica, koja su u nadležnosti Brčko Distrikta BiH, na način da se propisuju prava kojima se osigurava adekvatna socijalna zaštita populacije koju ovaj zakon obuhvata, te se utvrđuju uslovi i postupak za ostvarivanje tih prava.

4.4.3. Zakon o radu Brčko Distrikta BiH⁵²

Član 4.

(1) Prema osobi koja traži zaposlenje, kao i prema osobi koja je zaposlena, ne smije se vršiti diskriminacija na osnovu rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog opredjeljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovnog stanja, seksualnog opredjeljenja, rođenja ili neke druge okolnosti, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstva ili nečlanstva u sindikatu, te tjelesnih ili duševnih oštećenja u pogledu angažiranja, obuke, unapređivanja, uslova zapošljavanja, prestanka ugovora o radu ili drugih pitanja koja proističu iz radnog odnosa.

Član 53.

Poslodavac ne može otkazati ugovor o radu zaposlenom koji je pretrpio povredu na radu ili je obolio od profesionalne bolesti, za vrijeme dok je privremeno nesposoban za rad.

Član 111.

(1) Novčanom kaznom u iznosu od 1.000,00 KM do 7.000,00 KM kaznit će se poslodavac-pravna osoba za svaki prekršaj predviđen ovim zakonom, ako:

...poslodavac otkáže ugovor o radu zaposlenom kod kojeg postoji smanjena radna sposobnost ili neposredna opasnost od nastanka invalidnosti suprotno članu 56. ovog zakona...

4.4.4. Zakon o zdravstvenoj zaštiti Brčko Distrikta BiH⁵³

Član 13.

⁵¹ „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, broj 26/04

⁵² „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, br. 19/06, 19/07 i 25/08

⁵³ „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, br. 2/01 19/07 i 2/08

Mjere zdravstvene zaštite su:

...7. pružanje potpune (preventivne, terapijske i rehabilitacijske) zdravstvene zaštite vojnih invalida, civilnih žrtava rata i porodica poginulih boraca...

Član 69.

(3) Zdravstveni radnici dužni su biti strpljivi, dostojanstveni i ljubazni s pacijentima i obavljati svoje dužnosti nepristrasno i bez predrasuda u pogledu rase, boje kože, spola, vjeroispovijesti, nacionalnog porijekla, invalidnosti, uzrasta, seksualnog opredjeljenja, društvenog ili ekonomskog statusa.

4.4.5. Zakon o zdravstvenom osiguranju Brčko Distrikta BiH⁵⁴

Član 18.

U skladu s ovim zakonom, osiguranici su:

...8. korisnici penzija i invalidnine s prebivalištem na prostoru Distrikta, koji to pravo isključivo ostvaruju iz stranih penzijsko-invalidskih osiguranja, ako međunarodnim ugovorom nije drugačije određeno,

10. osobe s prebivalištem u Distriktu, kojima je priznat status vojnog, mirnodopskog ili civilnog invalida rata ili status korisnika porodične invalidnine, u skladu s pozitivnim propisima, ako nisu osigurana po nekom drugom osnovu...

Član 71.

Sredstva za finansiranje prava iz obaveznog zdravstvenog osiguranja osiguravaju se iz:

...3. doprinosa na penzije, invalidnine i druge naknade iz penzijsko-invalidskog osiguranja...

Analizom zakonodavnog okvira kod ostvarivanja prava osoba s invaliditetom može se zaključiti da su u oba entiteta i BDBiH doneseni zakoni koji na različit način tretiraju prava vojnih (ratnih) invalida i prava civilnih invalida i civilnih žrtava rata. Također, neujednačeni tretman istih kategorija osoba ovisno isključivo o mjestu življenja u BiH je zabrinjavajući, pa je obaveza nadležnih organa u BiH da u skladu s međunarodnim standardima osiguraju puno uživanje prava osobama s invaliditetom na cijeloj teritoriji BiH na principima jednakosti i bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

V. STANJE U BiH

5.1. NEISPLAĆIVANJE DOSPJELIH NAKNADA PO PRAVOSNAŽNOM RJEŠENJU⁵⁵

⁵⁴ "Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH", br. 1/02, 7/02, 19/07, 2/08 i 34/08

⁵⁵ Ž-SA-02-502/10, Ž-SA-02-271/10, Ž-SA-02-254/10, Ž-SA-02-190/10, Ž-SA-02-83/19, Ž-SA-02-667/10, Ž-SA-02-655/10, Ž-SA-02-586/10, Ž-SA-02-584/10, Ž-SA-02-877/10, Ž-SA-02-834/10, Ž-SA-02-794/10, Ž-SA-02-1272/10, Ž-SA-02-793/10, Ž-SA-02791/10, Ž-SA-02-705/10, Ž-SA-02-1034/10, Ž-SA-02-996/10, Ž-SA-02-792/10, Ž-SA-02-817/10

Kako je već navedeno, najveći broj žalbi koje je Institucija primila odnosi se na neisplaćivanje dospjelih potraživanja korisnika prava u dužem vremenskom periodu (od 1 do 6 godina). Nakon dostavljanja žalbi na izjašnjenja, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike dostavljalo je vrlo slične odgovore, kao što su:

- „Izmjenama i dopunama Zakona⁵⁶, svim korisnicima koji ostvare prava po odredbama ovog zakona, sredstva za priznata prava se prioriteto isplaćuju, s tim da se jedan raspoloživi dio novaca usmjerava prema korisnicima koji su ostvarili prava po tzv. starom zakonu“. Pri opredjeljenju koji korisnik ide na isplatu, uzima se datum priznavanja prava po prvostepenom rješenju.“⁵⁷
- „Federalno ministarstvo rada i socijalne politike bez svoje krivice nije u mogućnosti isplatiti dug prema svim korisnicima, jer isplata ovisi isključivo o raspoloživim novčanim sredstavima koja su osigurana u federalnom budžetu.“⁵⁸
- „Na to prvostepeno rješenje data je saglasnost revizije, ali isplata naknada za priznata prava nije još izvršena iz razloga nedovoljnih novčanih sredstava osiguranih u federalnom budžetu. Dug Federacije prema ovim korisnicima postoji, te je Vlada FBiH usvojila Zakon o dugu kojim se predviđaju načini izmirenja potraživanja podnosilaca zahtjeva. Zakon još nije prošao parlamentarnu proceduru.“⁵⁹
- „U procesu budžetiranja za 2010. godinu, predviđena su novčana sredstva za isplate naknada za prava koja su konstituirana prvostepenim rješenjima. Odredbama zakona o izvršenju budžeta, u isplatama se ne smije prekoračiti 1/12 pripadajućeg mjesečnog iznosa, a kriterij odabira koje korisnike isplatiti za taj mjesec je Operativni plan rada i ministarstva i datum podnošenja zahtjeva za isplatu.“
- „Federalno ministarstvo rada i socijalne politike zaprimilo je preko 60 000 predmeta potencijalnih korisnika u toku 2008. godine, te na isplatu zaostalih novčanih sredstava čeka još oko 25 000 korisnika. Iz navedenog razloga isplatu je nemoguće izvršiti u kraćim vremenskim rokovima.“
- Imenovani je zahtjev za ostvarivanje prava podnio u decembru 2007. godine, a na isplati se nalaze predmeti kod kojih je zahtjev podnesen u decembru 2006. godine.“⁶⁰

Neki od podnosilaca žalbe pokušali su izdejstvovati isplatu sudskim putem, ali su njihovi zahtjevi za izvršenje kod općinskih sudova odbijani. Zbog toga je održan konsultativni sastanak s predstavnicima Odjela za izvršenja pri Općinskom sudu Sarajevu koji su ukazali na različito tumačenje parničnih sudova i sudova uopće o ovom pravnom pitanju.

U postupku po apelacijama pred Ustavnim sudom BiH, pod brojem AP-1111/04 i AP-1175/05, apelanti su na osnovu donesenih rješenja podnijeli prijedloge za izvršenje radi naplate novčanog

⁵⁶ „Službene novine FBiH“, broj 14/09

⁵⁷ Ž-SA-02-254/10

⁵⁸ Ž-SA-02-271/10, Ž-SA-02-586/10, Ž-SA-02-655/10, Ž-SA-02-83/10, Ž-SA-02-190/10, Ž-SA-02-502/10, Ž-SA-02-877/10, Ž-SA-02-794/10, Ž-SA-02-792/10, Ž-SA-02-791/10,

⁵⁹ Ž-SA-02-190/10

⁶⁰ Ž-SA-02-705/10

potraživanja protiv izvršenika Centra za socijalni rad. U oba slučaja, ***Općinski sud Mostar je rješenjima, koja su potvrđena rješenjima Kantonalnog suda Mostar, odbio zahtjev kao neosnovan.***⁶¹

U jednoj od apelacija, apelantica navodi da ono što njoj najviše smeta, a zbog čega je i podnijela apelaciju, jeste činjenica ***da ni nakon skoro šest godina od donošenja rješenja kojim su utvrđena njena prava i pravo na invalidninu ona ne može ostvariti to svoje pravo.***

U obrazloženju jednog rješenja Kantonalni sud navodi „da je u toku prvostepenog i drugostepenog postupka utvrđeno da Rješenje Centra za socijalni rad Mostar broj 07-41-108/99, od 24. 8. 1999., nije izvršna isprava u smislu člana 23. tačka 2. Zakona o izvršnom postupku, pa se na osnovu takvog rješenja ne može tražiti izvršenje. U konkretnom slučaju radi se o rješenju upravnog organa kojim je utvrđeno određeno pravo stranke uz pripadajuću isplatu. U slučaju kada takvu isplatu ne vrši organ utvrđen prema rješenju ili kada on odbije da izvrši isplatu, ne može se na osnovu takvog rješenja zahtijevati izvršenje, već oštećenik u parničnom postupku može tražiti da se utvrdi obaveza na osnovu priznatog prava, pa će tek tada takva presuda predstavljati izvršni naslov.

Upoređivanjem propisanih postupaka ostvarivanja prava prema Zakonu o pravima boraca i članova njihovih porodica u FBiH⁶² i Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom u FBiH, utvrđeno je da je članom 39. Zakona o pravima boraca i članova njihovih porodica u FBiH propisano da rješenja o pravima na naknade iz ovog zakona po službenoj dužnosti izvršava nadležni prvostepeni organ, a prema odredbi člana 59. istoga zakona da se „na pitanja koja se odnose na izvršenja, nasljedna prava i druga pitanja koja nisu regulirana ovim zakonom primjenjuju važeći zakonski i podzakonski propisi”, dok takvih odredbi u Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom u FBiH nema.

Ovakvi ***propusti predlagača zakona i zakonodavnih tijela ukazuju da ne postoji efikasan mehanizam koji bi osigurao korisnicima pravo na isplatu dospjelih, a neizmirenih potraživanja iz osnova lične invalidnine i pravo na tuđu njegu i pomoć, za što sredstva treba da osigura Vlada FBiH u budžetu za svaku kalendarsku godinu.***

5.2. NERJEŠAVANJE PO IZJAVLJENIM ŽALBAMA⁶³

U suštini, najveći broj prispjelih žalbi podnesen je ***zbog dužine trajanja postupka i neokončanja postupka u razumnom roku***, što je u suprotnosti s odredbama Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda.

⁶¹ Prema stanovištu Kantonalnog suda Mostar, proizilazi da ***sudovi ne priznaju provođenje rješenja upravnih organa kojima se određuje novčana naknada ili isplata.***

⁶² „Službene novine FBiH“, br. 33/04 i 56/05

⁶³ Ž-SA-02-491/10, Ž-SA-02-162/10, Ž-SA-02-145/10, Ž-SA-02-690/10, Ž-SA-02-517/10, Ž-SA-02-840/10, Ž-SA-02-812/10, Ž-SA-02-812/10, Ž-SA-02-1041/10, Ž-SA-02-1040/10, Ž-SA-02-1226/10, Ž-SA-02-1190/10, Ž-SA-02-1150/10, Ž-SA-02-669/10, Ž-SA-02-1333/10, Ž-SA-02-1250/10, Ž-SA-02-747/10

U dostavljenim izjašnjenjima, kao razloge dugotrajnosti postupaka, **Federalno ministarstvo rada socijalne politike**, kao drugostepeni organ, navodi da **„je zaprimilo oko 20.000 žalbi, da ovako veliki broj predmeta nije moguće završiti u predviđenim rokovima, te da je nemoguće predvidjeti za koliki vremenski period bi predmet po žalbi mogao biti završen.“**⁶⁴

Zbog ovakvog odnosa Ministarstva, korisnici prava u stanju nemoći obraćaju se i medijima, koji nakon ispitivanja slučajeva, objavljuju napise pod naslovom **„Povuci žalbu, Džemile.“**⁶⁵

U tekstu se navodi da čitaoci nemaju kome da se obrate, jer ih dočekuju **„zatvorena vrata, vrata koja se zalupe pred njihovim nosom, vrata iza kojih čeka namrgođeno lice“**. Objavljena je zanimljiva priča gđe N.N., **„koja se žalila zbog oduzete tuđe njega i pomoći“ i kojoj poslije deset mjeseci nije uplaćivana ni naknada za invalidninu niti za ortopedski dodatak**. Sasvim slučajno je naišla na jednu zaposlenicu Ministarstva, koja se sažalila na nju i moleći za diskreciju dala savjet izjavivši **„da ima neki zakon po kojem sve dok vam ne riješe žalbu, nećete primati ništa, pa ni ono na šta se niste žalili“**. Nakon tog savjeta i razmišljanja, povukla je žalbu i za kratko vrijeme poštar je opet počeo dolaziti na njena vrata, a uskoro joj je isplaćen i zaostatak, zbog čega je, iako se odrekla svog prava na tuđu njegu i pomoć, savjetovala Džemilu H. (iz naslova teksta) da učini isto.

5.3. ČEKANJE DA SE PROVEDE VJEŠTAČENJE INSTITUTA ZA MEDICINSKO VJEŠTAČENJE ILI IZJAVljena ŽALBA NA OCJENU INSTITUTA⁶⁶

Postupak revizije traje neopravdano dugo, godinu dana i više, a u javnosti nema informacija o tome kada će se posao okončati, iako je Institut za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja (u daljnjem tekstu: Institut) formiran kao ustanova od javnog značaja, što je obavezuje da preduzima mjere na informiranje građana o svim relevantnim činjenicama koje se odnose na njen rad, a posebno o načinu rješavanja pojedinačnih predmeta.

Institut bi, shodno odredbama Zakona o osnivanju, trebalo da radi na principima „jedinstvenih pravila postupka, jedinstvenih kriterija za medicinsko vještačenje i principa ekonomičnog i brzog vođenja postupka“.⁶⁷

Praksa nekih od okončanih revizija ukazuje suprotno. Naime, osim dugotrajnog postupka, prema nekim žalbama građana i pozivima koje ombudsmen dobija, centri za socijalni rad⁶⁸, na osnovu nalaza Instituta, donose rješenja kojima osobama koje su imale utvrđenu invalidnost 100% utvrđuju prestanak prava na ličnu invalidninu i tuđu njegu i pomoć, jer je vještačenjem utvrđeno da se radi o 60% ili 50% invalidnosti, pa osobe prema izmjenama i dopunama Zakona gube pravo.

Zabrinjavajuće je da se radi o nalazu istog organa-Instituta, u kojem je vršeno i prethodno utvrđivanje odnosno vještačenje zdravstvenog stanja, pa se postavlja pitanje da li je moguće da protekom perioda od dvije-tri godine neko ko je bio 100% invalid, zbog oboljenja ili oštećenja organizma, ozdravi ili mu naraste dio tijela koji je nedostajao. Nadalje, u obrazloženju rješenja nema razloga i egzaktnih podataka na osnovu kojih je došlo do smanjenja stepena invalidnosti, pa se dovodi u pitanje

⁶⁴ Ž-SA-02-812/10

⁶⁵ „Oslobođenje“, od 25.10.2010.

⁶⁶ Ž-SA-02-464/10, Ž-SA-02-54/10, Ž-SA-02-533/10, Ž-SA-02-519/10, Ž-SA-02-717/10, Ž-SA-02-924/10, Ž-SA-02-533/10

⁶⁷ Član 9. Zakona o osnivanju Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja, „Službene novine FBiH“, broj 70/07

⁶⁸ Centri za socijalni rad na području ZE-DO kantona

kompetentnost osoba koje vrše ocjenu stanja, podlijevanje pritisku vlasti da se smanji broj korisnika, a sve s ciljem smanjenja troškova u budžetu za ovu namjenu.

5.4. DRUGI OSNOVI⁶⁹

5.4.1. Diskriminacija

U objavljenom tekstu *Diskriminacija civilnih žrtava rata – Povratnici u RS ostaju bez invalidnine*⁷⁰ navodi se slučaj civilne žrtve rata, porijeklom iz Prijedora, koja je dobila donaciju za obnovu svog prijeratnog doma u Republici Srpskoj. Ako se odluči vratiti tamo, ostat će bez primanja, bez lične invalidnine, jer *prema važećem Zakonu o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom u FBiH nije propisano da se priznato pravo na ličnu invalidninu prenosi za lica koja se iz FBiH vraćaju u RS.*

5.4.2. Stambeno zbrinjavanje i poreske olakšice

BiH nema strategiju stambenog zbrinjavanja osoba s invaliditetom, a pokušaji pojedinaca da svoje stambeno pitanje riješe kupovinom stana, putem kredita, uz ostvarivanje poreskih olakšica ostaju bezuspješni, jer u općinama i poreskim upravama nailaze na odgovore da takve olakšice jedino mogu ostvariti ratni vojni invalidi⁷¹.

5.4.3. Stanje u ustanovama za zbrinjavanje osoba s mentalnim invaliditetom

Ombudsmeni BiH su u periodu juni-august 2009. godine posjetili ustanove za zbrinjavanje mentalno invalidnih osoba u BiH s ciljem sagledavanja stanja u ustanovama, o čemu je sačinjen Specijalni izvještaj⁷².

5.4.4. Institut za medicinsko vještačenje

Zakonom o osnivanju Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja⁷³, *Institut* je osnovan kao *ustanova za medicinsko vještačenje u FBiH* u oblastima: penzijskog i invalidskog osiguranja, socijalne zaštite, dječije i invalidske zaštite, zaštite civilnih žrtava rata, boračko-invalidske zaštite, odbrane i u drugim oblastima.

⁶⁹ Ž-SA-02-335/10, Ž-SA-02-410/10, Ž-SA-02-1110/10, Ž-SA-02-918/10, Ž-SA-02-333/10, Ž-SA-02-1024/10

⁷⁰ „Oslobođenje“, 2. novembar 2010.

⁷¹ Ž-SA-02-1371/10

⁷² Vidjeti veb-stranicu institucije: www.ombudsmen.gov.ba

⁷³ „Službene novine FBiH“, broj 72/07

Medicinskim vještačenjem ocjenjuje se definitivno stanje organizma zbog ostvarivanja prava u skladu sa zakonom. **Osnivač Instituta je Vlada FBiH, koja daje saglasnost na Pravila Instituta, na Program rada i Izvještaj o radu, te cjenovnik usluga Instituta.**

Shodno Zakonu, Institut ima odjeljenja za prvostepeni postupak medicinskog vještačenja u: Bihaću, Mostaru, Sarajevu, Tuzli, Zenici, Travniku, Ljubuškom i Livnu, kao i odjeljenje za drugostepeni postupak medicinskog vještačenja čija su sjedišta u Sarajevu, Mostaru, Tuzli i Bihaću. Sjedište Odjeljenja za drugostepeni postupak je u Sarajevu, a svoj rad po potrebi organizira tamo gdje ima prvostepenih predmeta.

Zakonom je propisano da Institut osigurava visok nivo **profesionalnosti i ekonomičnosti prema korisnicima usluga** medicinskog vještačenja, te da troškovi medicinskog vještačenja u prvostepenom postupku padaju na teret nadležnih kantonalnih ministarstava, a u drugostepenom postupku troškove postupka snosi nadležno federalno ministarstvo.

Nadzor nad zakonitosti rada Instituta vrše: Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalno ministarstvo zdravstva, Federalno ministarstvo za pitanja boraca i invalida odbrambeno-oslobodilačkog rata, Federalno ministarstvo pravde i Federalno ministarstvo finansija, svako u okviru svoje nadležnosti.

Iz podnesenih žalbi građana Instituciji ombudsmena za ljudska prava BiH može se zaključiti da u radu Instituta za medicinsko vještačenje iz Sarajeva koji vrši ocjenu invalidnosti postoji čitav niz nepravilnosti:

- **Primjetna su monopolska ponašanja Instituta.**
- **Institut nije popunjen stručnim kadrovima (nema zaposlenog psihologa).**
- **Stepen invalidnosti ne utvrđuje se timskim radom, a ocjenu ne daje kolektivno stručno tijelo.**
- **Formiranje cijena i naplaćivanje usluga koje pruža Institut nije zasnovano na zakonu (npr. usluge se naplaćuju i od civilnih žrtava rata, a od invalida se traži dodatno plaćanje troškova dva puta za potrebe medicinskog vještačenja – za prvostepeni i drugostepeni postupak).**
- **Institut utvrđuje stepen tjelesnog ili psihičkog oštećenja izražen u postotcima, a ne ocjenjuje preostalu radnu sposobnost, moguću medicinsku rehabilitaciju i radno osposobljavanje osoba s invaliditetom.**
- **Kako je Institut jedina ustanova u FBiH koja je nadležna da vrši ocjenu zdravstvenog stanja, a vrši i eksterne usluge na bazi ugovora, osobe s invaliditetom predugo čekaju na ocjenu zdravstvenog stanja.**
- **Institut je prema zakonu bio dužan otvoriti odjel u Travniku, ali to do sada nije učinjeno.**
- **Cijene usluga Instituta su previsoke, jer se formiraju na ekonomskom principu, što nije adekvatno sadašnjoj situaciji i posebno nije primjereno mogućnostima osoba s invaliditetom da takve usluge plate.**

5.4.5. Neprimjenjivanje preporuka komiteta UN-a

Bosna i Hercegovina je ratificiranjem međunarodnih konvencija i standarda, koji su sastavni dio Ustava BiH, preuzela obavezu izvještavanja komiteta UN-a o primjeni i postignutom napretku u pojedinim oblastima. Tako su tokom 2005. godine podneseni svi izvještaji, nakon čijeg razmatranja su donesene preporuke s konkretnim prijedlozima s ciljem otklanjanja uočenih kršenja prava i usklađivanja zakonodavstva s međunarodnim standardima.

Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava (ESKP) apelirao je na državu da **osigura pravedniju dodjelu postojećih sredstava za socijalnu zaštitu, posebno civilnih žrtava rata, s ciljem smanjenja proturječnosti između budžeta za civilne i vojne žrtve rata.**

Komitet je također podstakao državu da promovira usvajanje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica s djecom, koji je tada bio u parlamentarnoj proceduri u FBiH, i koji je predviđao transfer budžeta za socijalnu zaštitu civilnih žrtava rata i osobe s invaliditetom koje nisu povezane s oružanim sukobom s kantona na Federaciju BiH, s ciljem ukidanja nejednakosti, koje su rezultat različite dostupnosti sredstava u kantonima. Također je zatražio od države članice da osigura da vlasti FBiH prošire ovaj transfer budžeta na druge kategorije korisnika socijalne zaštite.

Identičnog stajališta je bio i Komitet za ljudska prava, po kojem država **mora osigurati da žrtve psihičke torture dobiju status civilne žrtve rata u oba entiteta, te da lične invalidnine koje dobivaju civilne žrtve rata budu usklađene među entitetima i kantonima, te izjednačene s ličnim invalidninama boraca učesnika rata.**

Država članica treba uključiti u svoj sljedeći periodični izvještaj **ažurirane statističke podatke o broju žrtava psihičke torture i/ili seksualnog nasilja koji primaju invalidnine**, te podatke razvrstati prema spolu, starosti, nacionalnosti i prebivalištu, kao i visini takvih naknada.⁷⁴

Komitet apelira na državu članicu da osigura da se odgovarajuća sredstva iz cjelokupnih resursa entiteta, kantona i općina dodijele centrima za socijalnu zaštitu, te **da se poveća broj socijalnih radnika, psihologa i drugog kvalificiranog osoblja ovih centara**, kako bi se bolje odgovorilo na specifične potrebe djece bez roditeljskog staranja, nositeljica domaćinstava, osoba s invaliditetom i žrtava trgovine ljudima, posebno žena i djece.

Kao što se može vidjeti iz ovog izvještaja Institucije, u ovoj oblasti u značajnoj mjeri je izostala realizacija prezentiranih preporuka komiteta iako je prošao period od pet godina od kada su razmatrani prethodni izvještaji BiH.

Može se konstatirati da je došlo do pogoršanja stanja kao i da su neka usvojena rješenja suprotna nekim od predloženih preporuka. Tako nije **smanjena proturječnost između budžeta za civilne i vojne žrtve rata**. Usvojene izmjene Zakona o o socijalnoj zaštiti, civilnim žrtvama rata i porodicama s djecom u FBiH iz 2009. godine dovele su do **toga da su prava izgubile sve osobe s invalidnošću manjom od 90%, a osobama s invaliditetom koji je nastao nakon 65. godine života ukinuto je pravo na dodatak za njegu i pomoć od drugeosobe i propisano da ovo pravo ostvaruju u skladu s propisom kantona**, a također im je ukinuto i pravo na ličnu invalidninu, bez obzira na procenat oštećenja organizma sve dok se ne provede postupak revizije. Tako su već godinu dana osobe s invaliditetom uskraćene za ionako minorna materijalna primanja koja su imale, a koja su velikoj većini bila jedini izvor prihoda.

⁷⁴ CCPR/C/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta za ljudska prava, tačka 15.

Komitet o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (u daljnjem tekstu: Komitet ESKP) zabilježio je da ustavni okvir za Bosnu i Hercegovinu, koji je nametnuo Dejtonski mirovni sporazum, koji dijeli državu na dva entiteta (decentraliziranu Federaciju BiH, koju čini 10 kantona, i centraliziranu Republiku Srpsku), te na jedan distrikt (Brčko Distrikt), daje ograničenu odgovornost i ovlaštenja vladi na državnom nivou, posebno u oblasti ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, te stvara složenu administrativnu strukturu, koja često rezultira nepostojanjem usklađenosti i provođenja zakona i politika koji se odnose na jednako uživanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava za stanovnike dva entiteta, kantona u Federaciji BiH i općina istog ili različitih entiteta.⁷⁵

Komitet je duboko zabrinut stepenom siromaštva u državi članici, posebno u ruralnim područjima i među sljedećim pojedincima i grupama: raseljene osobe, manjinski povratnici, nositeljice domaćinstava, žrtve seksualnog nasilja pretrpljenog za vrijeme oružanog sukoba, djeca bez roditeljskog staranja, starije osobe, penzioneri, osobe s invaliditetom, Romi i pripadnici drugih nacionalnih manjina, čije specifične potrebe nisu dovoljno obrađene u Srednjoročnoj razvojnoj strategiji za period od 2004. do 2007. godine.

Komitet je zabrinut nepostojanjem stambenog zakona na državnom nivou i državne stambene strategije kojima bi se rješavale stambene potrebe stanovništva. Komitet je također zabrinut nepostojanjem socijalnih stanova, posebno za osobe s nižim primanjima, siromašne i marginalizirane grupe.

VI. ZAPAŽANJA OMBUDSMENA

Ovom prilikom želimo naglasiti da se stanje ljudskih prava i sve ocjene Institucije ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine objavljene u ranijim izvještajima nisu bitno promijenile, da su i dalje sva zapažanja i izdate preporuke aktuelne, pa ponovo želimo na njih podsjetiti, ali i ukazati na nove spoznaje.

- **Osobe s invaliditetom u BiH se još uvijek nalaze u izuzetno teškom položaju**, bez obzira što su do sada organi vlasti na svim nivoima preduzimali brojne aktivnosti s ciljem poboljšanja kvaliteta života ove kategorije građana;
- **Nema organiziranog i sistemskog pristupa kompleksnim statusnim pitanjima invalida**, zbog čega nisu zabilježeni značajniji ukupni rezultati angažmana vlasti;
- **U BiH je prisutna neujednačena praksa u postupanjima s invalidima zbog podijeljene nadležnosti između entiteta i kantona u BiH;**

Kriteriji za dodjelu naknada i ostalih prava po osnovu invalidnosti nisu usaglašeni, zbog čega su osobe s invaliditetom stavljene u nepovoljan položaj – diskriminirane su na teritorijalnom principu, jer se kategorije prava i vidovi davanja razlikuju, zavisno u kojem dijelu države žive;

- **Nedostaje okvirni zakon**, kojim bi se utvrdila pravila i onemogućio svaki oblik samovoljnog donošenja egzistencijalno važnih odluka za ugrožene građane;

⁷⁵ E/C.12/BIH/CO/1, Zaključne napomene Komiteta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, tačka 8.

- **Nedosljedna primjena propisa kojima se regulira oblast zaštite prava invalida;**
- **Nisu doneseni zakoni i podzakonski akti u svrhu boljeg tretmana invalida,** iako je za to davno stvorena obaveza (primjer Zakona o zdravstvenoj zaštiti HNK koji je dat u proceduru usvajanja 1997. godine i još nije usvojen, kao i Zakona o civilnim žrtvama rata HNK);
- **Nedostatak koordinacije i kvalitetne saradnje između entiteta, Distrikta, kantona, općine, grada u vezi s priznavanjem prava invalidima** (Iz USK upozoravaju „da se daju uputstva koja su u suprotnosti sa Zakonom o pravima boraca ili drugim propisima“.);
- **Nedostatak sistemskog pristupa vođenju evidencije o osobama s invaliditetom i nepostojanje baze podataka o takvim osobama, posebno o civilnim osobama,** jer se evidentiranje vrši u cijeloj državi bez jasno utvrđenih pravila (u pojedinim mjestima ažuriranih podataka uopće nema, dok ih negdje prikupljaju ministarstva ili centri za socijalni rad i sl. (RS, FBiH, Brčko Distrikt, općine, gradovi). Primjeri: u RS evidencije o invalidima rada vode invalidske organizacije, dok u Federaciji BiH to rade centri za socijalni rad (Unsko-sanski kanton), te ministarstva privrede i ministarstva zdravstva, rada i socijalne zaštite/politike;
- **Nakon donošenja izmjena i dopuna Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom**⁷⁶ svim osobama s invaliditetom manjim od 90% **ukinuta su prava na invalidninu i na pomoć i njegu druge osobe, čime su ostavljeni bez ikakvih primanja i dovedeni na rub siromaštva;**
- **Na isplatu sredstava po osnovu invalidnosti čekaju i 100% invalidi s pravom na tuđu njegu i pomoć;**
- **Nisu adekvatno zaštićeni ni invalidi rada, koji su doživjeli povredu na radu ili su oboljeli od profesionalne bolesti** (u većini slučajeva poslodavci im nakon što je nastupila invalidnost ne pružaju šansu da obavljaju poslove u skladu s preostalom radnom sposobnosti, ne raspoređuju ih na odgovarajuća radna mjesta, ne omogućavaju im dodatno profesionalno osposobljavanje/usavršavanje i malo čine na preventivnom djelovanju kako bi se energično suzbilo nastajanje ove vrste invalidnosti);
- **Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom u FBiH**⁷⁷ kao i **Odluka o osnivanju Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom**⁷⁸ **se ne provode,** a u RS-u se ovaj zakon⁷⁹ provodi putem Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida;
- **Prioritet i pogodnosti kod zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i ostvarivanje ostalih prava na koja prema važećim propisima imaju osobe s invaliditetom ne primjenjuju se u praksi;**
- **Neriješen status ustanova koje se bave cijelim spektrom problema osoba s invaliditetom** (centri za socijalni rad najčešće nisu osposobljeni, kadrovski i materijalno i ne mogu udovoljiti zahtjevnim poslovima; identično je stanje ustanova za zbrinjavanje mentalno invalidnih osoba, čiji kapacitet objektivno ne može odgovoriti stvarnim potrebama i sl.);

⁷⁶ „Službene novine FBiH“, broj 14/09

⁷⁷ „Službene novine FBiH“, broj 9/10

⁷⁸ „Službene novine FBiH“, broj 48/10

⁷⁹ „Službeni glasnik RS“, broj 54/09 – prečišćeni tekst Zakona

- ***Nema organizirane brige svih segmenata društva o mentalno invalidnim osobama***, čije prisustvo na javnim mjestima predstavlja realnu opasnost za opću sigurnost građana BiH, ali i za vlastitu porodicu, koja se ne može sama izboriti s posljedicama devijantnog ponašanja;
- ***Nepostojanje specijaliziranih ustanova zatvorenog tipa za trajni smještaj psihički oboljelih osoba*** (zabilježeni su primjeri da je psihički bolesnoj osobi utvrđena odgovornost za počinjeno krivično djelo i određena mjera boravka u bolnici-zdravstvenoj ustanovi iz koje neće moći pobjeći, ali se odluka suda ne može izvršiti zato što nema prostora za smještaj, liječenje i ostalu brigu o oboljelom.);
- ***U kazneno-popravnim zavodima izražen problem predstavljaju mentalno invalidne osobe lišene slobode, koje služe kaznu s drugim zatvorenicima, te kontinuirano stvaraju incidentne situacije i narušavaju disciplinu u ustanovi***, za koje se ne može naći način za izmještanje i specijalan tretman u zdravstvenoj ustanovi zatvorenog tipa;
- ***Nepostojanje jedinstvene esencijalne liste lijekova (besplatnih)*** koje koriste osobe s invaliditetom za svakodnevni opstanak i život (različite esencijalne liste u pojedinim dijelovima države, zbog čega se osobe s invaliditetom dovode u neravnotežan položaj, iako imaju jednaka prava, ali ih ostvaruju na drugačiji način);
- ***Nepostojanje kvalitetnih rehabilitacionih programa za invalide***, kojima je zbog prevelikih troškova onemogućeno liječenje u banjama i drugim centrima za poboljšanje zdravlja;
- ***Nemogućnost pristupa zbog očitih barijera*** (nisu izgrađeni pristupni putevi) ***javnim objektima***, koji bi trebalo da služe zadovoljenju raznovrsnih potreba osoba s invaliditetom;
- ***Nedovoljna materijalna i druga pomoć nevladinim organizacijama i udruženjima***, koje su formirane radi pružanja potpore i pomoći osobama sa invaliditetom;
- ***Udruženja logoraša otežano ostvaruju prava svojih članova*** (U sudovima se nalazi veliki broj tužbi ovih žrtava rata, koje se nerazumljivo sporo uzimaju u rad.);
- ***Planirana sredstva u budžetima koja su namijenjena za finansiranje svih vidova naknada invalidima u BiH su nedovoljna ili se ne raspoređuju pravilno***;
- ***Nedostatak edukacija o pravima osoba s invaliditetom, ali i javnih službenika koji rade u segmentu ostvarivanja prava osoba s invaliditetom.***

VII. PREPORUKE OMBUDSMENA ZA LJUDSKA PRAVA BiH

S ciljem poboljšanja statusa osoba s invaliditetom koje žive na području države Bosne i Hercegovine, a shodno svojim ovlaštenjima iz člana 32. Zakona o ombudsmenu za ljudska prava Bosne i Hercegovine, ombudsmeni

Preporučuju

I.

Parlamentarna skupština BiH i Vijeće ministara BiH trebalo bi da, bez odgađanja, započnu stvarati preduslove da:

- *država na cijeloj teritoriji osigura jednake mogućnosti u ostvarivanju prava osoba s invaliditetom, bez obzira na mjesta njihovog prebivališta ili boravišta;*
- *država donese okvirni zakon i druge podzakonske akte koji će sveobuhvatno i kvalitetno regulirati osjetljivu oblast invalidske zaštite (u BiH se mora ujednačiti praksa u primjeni zakona i jasno definirati djelokrug javnih organa u entitetima, Distriktu, kantonima, općini, gradu, koji rade s invalidnim osobama);*
- *dosljedna primjena do sada donesenih propisa o osobama s invaliditetom;*
- *država uspostavi jedinstvenu metodologiju u pristupu egzistencijalnim pitanjima invalidnih osoba, kao i da jednoobrazno sačini evidencije (bazu podataka), u koje bi se uvrstili svi bitni podaci o invalidima (kategorija, procenat tjelesnog oštećenja, spol, vrsta pripadajuće naknade i dr.);*
- *država postigne bolju koordinaciju, razmjenu informacija i iskustava između svih organa vlasti, kao i s udruženjima invalida;*
- *u svrhu prevencije država donese zakon o zaštiti na radu BiH, čije bi usvajanje znatno doprinijelo većem stepenu zaštite radnika i sveopćoj sigurnosti radnog ambijenta.*

II.

Parlamentarna skupština BiH, Vijeće ministara BiH, Parlament FBiH, Vlada FBiH, Narodna skupština RS, Vlada RS, Skupština Brčko Distrikta BiH, Vlada Brčko Distrikta BiH, ministarstva entiteta, odjeljenja Distrikta, ministarstva kantona i drugi nadležni organi općina i gradova bi trebali odmah, svako iz svog domena, za bolji položaj invalida, preduzeti sljedeće radnje:

- *utvrditi obavezu striktnog poštivanja odredbi zakona koji štite prava osoba s invaliditetom u BiH;*

- *osigurati permanentnu brigu o osobama s invaliditetom i organizirano pružati podršku porodicama oboljelih osoba;*
- *ujednačiti kriterije za dodjelu naknada osobama s invaliditetom po svim vidovima;*
- *izvršiti preraspodjelu sredstava u budžetima koja se izdvajaju za potrebe osoba s invaliditetom, identificirati prioritete i naći dodatne izvore finansiranja za potrebe invalida i njihovih porodica;*
- *osigurati sredstva za isplate naknada osobama s invaliditetom preraspodjelom sredstava iz igara na sreću, uz uspostavu kriterija stalne i transparentne raspodjele za osposobljavanje osoba s invaliditetom i poticaje poslodavaca koji ih zapošljavaju;*
- *aktuelizirati i razmotriti ponovnu uspostavu prava invalidima s priznatim tjelesnim oštećenjem manjim od 90%;*
- *osigurati da se isplata svih naknada invalidima odvija redovno, bez bilo kakvih zastoja;*
- *ustanoviti jedinstvene kriterije na cijelom području države kod izrade esencijalnih listi lijekova, koje bi bilo nužno dopuniti određenim brojem skupih priparata za ishranu oboljelih osoba, kao što je P-AM-3 i dr.;*
- *osigurati neophodnu materijalnu, kadrovsku i drugu pomoć i podršku za sve ustanove koje rade na problemima invalidnih osoba i ustanove za smještaj ove kategorije osoba;*
- *sačiniti sveobuhvatnu analizu rada Instituta za medicinsko vještačenje iz Sarajeva i uspostaviti mehanizam kontrole rada te ustanove ovlaštene za davanje ocjene o zdravstvenom stanju oboljelih osoba (odrediti primjeren rok u kojem se ocjena zdravstvenog stanja mora izvršiti, postupak ocjenjivanja pojednostaviti u prilog bolesnih osoba, troškove usluga Instituta za ove osobe svesti na minimum, uvesti vještačenje o preostaloj radnoj sposobnosti, medicinskoj rehabilitaciji i mogućem radnom osposobljavanju invalidnih osoba);*
- *osigurati pristupačnost svim javnim objektima-građevinama gdje se pružaju razne usluge građanima, posebno zdravstvenim ustanovama, sudovima, ministarstvima, centrima za socijalni rad i dr.;*
- *naći sredstva za izgradnju stanova invalidima i njihovim porodicama, koji će biti prilagođeni specifičnostima za pojedine kategorije;*
- *dati podršku i podsticati gradnju ustanova za trajno zbrinjavanje invalidnih osoba s pratećim sadržajima, prostora za povremeno smještanje invalida – dnevni boravci, što bi evidentno koristilo osobama s invaliditetom, ali bi olakšalo brigu njihovim porodicama;*
- *formirati mobilne timove za obilazak porodica invalida koji žive u udaljenim mjestima (ruralna područja) zbog čega otežano ostvaruju svoja prava;*

- osigurati besplatnu pravnu pomoć i savjetovašta za invalide i njihove porodice (porodična savjetovašta);
- osigurati podršku nevladinim organizacijama koje štite prava invalida, da bi njihovo funkcionisanje bilo djelotvornije;
- upoznavati širu javnost o teškoćama s kojima su često suočeni invalidi i ukazivati na značaj medija u senzibiliziranju lokalne zajednice, kada su u pitanju njihovi problemi, ali i mogućnosti kvalitetnijeg življenja;
- provoditi razne oblike edukacije invalida, njihovih porodica i javnih službenika u cijeloj državi, a sve zbog boljeg razumijevanja položaja invalidnih osoba, da se one oslobode osjećaja izoliranosti i da budu potaknute na uključivanje u normalan život, jednako kao i ostali građani BiH.

Ombudsmeni za ljudska prava BiH

Jasminka Džumhur

Nives Jukić

Ljubomir Sandić